

SÚČASNÁ HODNOTA DLHODOBÝCH POHLÁDÁVOK A ZÁVÄZKOV (AKTUÁLNE ÚČTOVNÉ APSPEKTY SLOVENSKÝCH PODNIKATEĽSKÝCH SUBJEKTOV)¹

Present value non-current receivables and liabilities (actual accounting aspects the Slovak entrepreneurs)

František Maděra

Úvod

Metodika podvojného účtovníctva, najmä v súvislosti s dodržiavaním zásady verného a pravdivého obrazu, ale i v súvislosti so zásadou opatrnosti pri vykazovaní výsledku hospodárenia a zásadou významnosti intenzívnejšie využíva matematický aparát úrokového počtu, čo priamo súvisí s oceňovaním vybraných zložiek súvahy v ich odúročenej hodnote (súčasnej hodnote).

Využívanie súčasnej hodnoty pri oceňovaní, účtovaní a vykazovaní majetku a záväzkov je okrem iného i dôsledkom procesu harmonizácie účtovníctva v rámci EÚ. Medzinárodné štandardy (IAS/IFRS) požadujú oceňovať dlhodobé pohľadávky a záväzky v zásade v ich odúročenej hodnote, lebo takéto ocenenie býva pre potreby vykazovania presnejšie a spoľahlivejšie.

1 Súčasná hodnota pohľadávok a záväzkov

Je všeobecne známe, že hodnota pohľadávky (záväzku) nie je jednoznačne určená iba stanovením jej (jeho) číselnej veľkosti. Hodnotu každej istiny - teda i pohľadávky alebo záväzku treba dať vzhľadom na proces úrokovania do závislosti od času. Ku každej istine je potrebné okrem jej veľkosti určiť aj jej splatnosť.

Splatnosťou istiny rozumieme kalendárny dátum (deň, mesiac a rok), kedy istina má práve hodnotu, ktorá zodpovedá stanovenému dátumu splatnosti. Je zrejmé, že po dni splatnosti má istina väčšiu hodnotu, pred dňom splatnosti menšiu hodnotu, ako je jej hodnota určená ku dňu splatnosti.

Takéto ponímanie zmeny hodnoty istiny v čase možno v účtovníctve považovať za základ oceňovacej veličiny označovanej ako súčasná hodnota (v postupoch účtovania pre podnikateľov sa táto oceňovacia veličina donedávna vyjadrovala opisne ako „hodnota v čase účtovania a vykazovania“). Dôležitú úlohu pri stanovení tejto veličiny hrá úroková miera, ktorú treba aplikovať pri výpočtoch istín (pohľadávok, záväzkov), ktoré sa v čase nahrádzajú. Pri jej stanovení je vhodné aplikovať obvyklú úroveň úrokovej miery (vychádza sa napr. z obdobnej bankovej úrokovej miery, zohľadňujúcej aj riziká a možné straty vo vzťahu ku konkrétnej pohľadávke, záväzku daného podniku). V skutočnosti by mala použitá úroková miera zodpovedať takej úrovni, ktorá odráža súčasné trhové zhodnotenie peňazí pri zohľadnení rizík spojených s istinou (pohľadávkou, záväzkom). V praxi sa táto úroková miera označuje ako diskontná sadzba.

Súčasná hodnota dlhobovej pohľadávky (záväzku) je teda odúročená (diskontovaná) hodnota budúcich peňažných príjmov (výdavkov). K dátumu, ku ktorému sa zostavuje účtovná závierka, sa pomocou nej vyjadruje skutočnosť, akú hodnotu bude mať pre podnik príjem z inkasa dlhobovej pohľadávky v čase, keď sa táto pohľadávka bude skutočne

¹ Príspevok je spracovaný ako jeden z výstupov projektu kultúrnej a edukačnej grantovej agentúry MŠ SR č. 3/6243/08 (G483/08) "Implementácia zmien v účtovnom a daňovom systéme po vstupe SR do EÚ a do eurozóny do výučby predmetov študijného programu účtovníctvo".

inkasovať (výdavok na úhradu dlhodobého záväzku v čase, keď sa tento záväzok bude skutočne uhrádzať). Hodnota dlhodobých pohľadávok a záväzkov je vzhľadom na časovú hodnotu peňazí iná (nižšia) než predstavuje ich ocenenie menovitou hodnotou alebo obstarávacou cenou. To platí nielen pre okamih ich vykazovania, ale i pre okamih ich prvotného zaúčtovania.

2 Legislatívny stav riešenej problematiky

Slovenský zákon o účtovníctve [7] sa oceňovaniu súčasnou hodnotou u podnikateľských subjektov nevenoval. V aktuálnom znení zákon síce problém súčasnej hodnoty dlhodobých pohľadávok a záväzkov do istej miery upravuje, ale iba pre fondy.

Pojem súčasná hodnota bol v našej účtovnej legislatíve pre podnikateľov už dlhšie zakotvený, ale iba vo vykonávacích predpisoch (postupy účtovania pre podnikateľov [5]). Táto problematika nie je v postupoch upravená komplexne, ale len pre dlhodobé pohľadávky a dlhodobý finančný majetok, ktorým sú pôžičky², ak ich zostatková doba splatnosti je dlhšia ako jeden rok. Analogickým otázkam oceňovania a účtovania precenenia dlhodobých záväzkov sa v postupoch účtovania podnikateľov priamo pozornosť nevenuje.

Slovenská účtovná legislatíva platná do konca roka 2007 oceňovanie, účtovanie a vykazovanie dlhodobých záväzkov v súčasnej hodnote osobitne neriešila. Oceniť dlhodobý záväzok súčasnou hodnotou ale ani nevyklúčovala (k tomu bližšie [3]³).

Podľa platnej právnej úpravy v SR dlhodobé pohľadávky a dlhodobé finančné pôžičky treba rozdeliť na zložku krátkodobú a dlhodobú a súčasná hodnota pre potreby jej účtovania a vykázania sa určuje iba pre dlhodobú zložku (pozri § 18 ods. 8 [5]). Dedukujeme, že analogický prístup treba aplikovať i na dlhodobé záväzky.

3 Aktuálne účtovné aspekty súčasnej hodnoty dlhodobých pohľadávok a záväzkov

Pre slovenskú metodiku účtovníctva je príznačná skutočnosť, že od spôsobu účtovného zobrazenia účtovných prípadov je "mechanicky" odvodené vykazovanie účtovných zostatkov (majetku a zdrojov krytia) a stavov (nákladov a výnosov).

Vzhľadom k tomu, že sa slovenská legislatíva už dlhší čas nevie vysporiadať s problematikou účtovania dlhodobých pohľadávok a záväzkov, je ohrozená pravdivosť a vernosť pri vykazovaní finančnej situácie a úrovne (i štruktúry) výsledku hospodárenia podnikateľských subjektov.

V súvislosti s týmto problémom treba odpovedať na dve otázky:

- Pre ktoré pohľadávky a záväzky prichádza ocenenie súčasnou hodnotou do úvahy?
- Kedy treba začať aplikovať ocenenie súčasnou hodnotou?

Až potom možno riešiť (vypracovať) metodiku účtovania o pohľadávkach a záväzkoch.

Z predošlého výkladu je zrejmé, že technika oceňovania pohľadávok a záväzkov v ich súčasnej hodnote prichádza do úvahy pri dlhodobých neúročených (alebo úročených inou ako obvyklou úrokovou mierou) pohľadávkach a záväzkoch.⁴

Treba ale poukázať i na možnosť ocenenia krátkodobej pohľadávky (záväzku) v súčasnej hodnote a nepodmieňovať účtovanie a vykazovanie pohľadávok a záväzkov iba dlhodobosťou, ale i zásadou významnosti.⁵ Zatiaľ slovenská legislatíva výslovne uvažuje s oceňovaním v

² Konkrétne neúročené alebo úročené nižšou, než obvyklou úrokovou mierou.

³ V našej legislatíve možno v otázke oceňovania dlhodobých záväzkov vysledovať rozpor nižšej a vyššej právnej normy. K uvedenému problému sa vrátíme ešte aj v časti 3 tohoto príspevku, v súvislosti s hľadáním odpovede na otázku "Kedy treba začať aplikovať pri dlhodobých pohľadávkach a záväzkoch ocenenie súčasnou hodnotou?"

⁴ Ak máme uvažovať o oceňovaní dlhodobých pohľadávok a záväzkov v súčasnej hodnote, nemalo by sa aplikovať na úročené pohľadávky a záväzky v podmienkach nezávislej transakcie (napr. úročené bankové úvery, dodávateľské úvery, prijaté a poskytnuté pôžičky úročené obvyklou úrokovou mierou).

⁵ Táto problematika by musela byť podrobne upravená vnútorným predpisom účtovnej jednotky.

súčasnej hodnote iba pri dlhodobých pohľadávkach a poskytnutých finančných pôžičkách, v situácii, kedy zostatková doba ich splatnosti je dlhšia ako jeden rok.⁶

Problematika súčasnej hodnoty sa ale podľa nášho názoru týka bezúročných finančných i nefinančných pohľadávok a záväzkov, ako sú poskytnuté a prijaté dlhodobé finančné pôžičky a výpomoci, poskytnuté a prijaté dlhodobé preddavky, dlhodobé pohľadávky a záväzky z obchodného styku a odložené daňové záväzky a pohľadávky.⁷

Vzhľadom na skutočnosť, že v súvahe sa vykazujú aj iné zložky majetku a záväzkov dlhodobého charakteru, ktoré svojou povahou inklinujú k zúčtovacím vzťahom, ale uvádzajú sa osobitne, ako položky časového rozlíšenia (na strane aktív i pasív súvahy), stálo by za úvahu, či by slovenská účtovná legislatíva nemala reagovať adresne i na tieto položky v súvislosti s oceňovaním na báze súčasnej hodnoty.⁸

Ďalšia otázka na zodpovedanie sa zakladá na rozhodnutí, kedy treba začať aplikovať ocenenie súčasnou hodnotou (pri prvotnom ocenení - ku dňu uskutočnenia účtovného prípadu alebo až pri následnom vykazovaní, pri tzv. preceňovaní položiek účtovnej závierky). Podľa nášho názoru treba oceniť dlhodobú pohľadávku (záväzok) v jej súčasnej hodnote už pri jej vzniku.⁹ Slovenské postupy účtovania ale uvažujú s ocenením dlhodobých pohľadávok, neúročených pôžičiek až k okamihu ich prvého vykázania.

Vzhľadom na súvislosti ozrejmene nižšie (poskytnúť verný obraz nielen o majetku, záväzkoch a vlastnom imaní, ale i o štruktúre a výške nákladov a výnosov a výsledku hospodárenia)¹⁰ je potrebné zmeniť filozofiu prvotného oceňovania týchto dlhodobých súvahových položiek. V prvom rade ale pokladáme za vhodné doplniť zákon o účtovníctve (§ 25 [7]) tak, aby upravoval oceňovanie dlhodobých pohľadávok a záväzkov v súčasnej hodnote všeobecne a nie iba pre vybranú skupinu subjektov.

Podľa IAS/IFRS by sa i výnosy mali oceňovať v objektívnej hodnote obdržanej alebo obdržateľnej protihodnoty (IAS 18 - Výnosy z bežnej činnosti ods. 9 [4]). Znamená to, že ak by sa napr. pri predaji výrobkov prác a služieb dohodol odklad úhrady pohľadávky, mali by sa výnosy z predaja oceniť na báze súčasnej hodnoty pohľadávky.

Myslíme si, že obdobne by sa malo postupovať i pri obstaraní majetku a služieb, ak bol dohodnutý odklad úhrady záväzku a náklady, príp. nadobudnutý majetok (materiál, tovar, zvieratá, dlhodobý hmotný, nehmotný a finančný majetok) oceniť na báze súčasnej hodnoty záväzku. I koncepčný rámec IAS/IFRS (odsek 110.d [4]) predpokladá, že záväzky sú ocenené (vykázané) v súčasnej diskontovanej (odúročenej) hodnote očakávaných čistých výdavkov, ktoré budú potrebné na splnenie tejto povinnosti za normálneho priebehu činnosti podniku.

Za predpokladu, že sa ocenia dlhodobé pohľadávky a záväzky už pri ich vzniku súčasnou hodnotou, treba rozhodnúť, akú metodiku účtovania o súčasnej hodnote dlhodobých pohľadávok a záväzkov zvoliť.

Je možné sa rozhodovať medzi dvomi postupmi (oba by mali viesť k rovnakým vykazovaným závierkovým veličinám - rovnaký objem majetku a záväzkov a rovnaká štruktúra a výška výsledku hospodárenia) a účtovať o súčasnej hodnote dlhobovej pohľadávky (záväzku)

⁶ Hodnota takýchto pohľadávok a pôžičiek sa upravuje na jej súčasnú hodnotu napr. metódou efektívnej úrokovej miery.

⁷ I keď sú odložené dane vhodným titulom na aplikovanie súčasnej hodnoty, medzinárodné účtovné štandardy nevyžadujú ale ani nepovoľujú diskontovať takéto záväzky alebo pohľadávky.

⁸ Do istej miery možno tento návrh podporiť i tým, že sa od r. 2009 oddelene vykazujú položky časového rozlíšenia krátkodobého a dlhodobého charakteru.

⁹ Potom nemôže z dôvodu súčasnej hodnoty prísť k situácii, že by dlhodobý záväzok bol pri inventarizácii nižší, než je jeho suma v účtovníctve.

¹⁰ Za hodný pozornosti by mohol byť i dopad do prehľadu o peňažných tokoch.

- priamym spôsobom (účtovať primárne dlhodobé pohľadávky a záväzky v súčasnej hodnote), pričom by sa o samotnom diskonte neúčtovalo, ale účtovalo by sa až o jeho amortizácii (netto spôsob) alebo

- nepriamym spôsobom (účtovať primárne dlhodobé pohľadávky a záväzky v ich menovitej prípadne obstarávacej cene so súčasným zaúčtovaním diskontu¹¹ na osobitnom súvahovom analytickom účte (opravnom) a súčasnú hodnotu príslušnej pohľadávky (záväzku) tak získať k požadovaným okamihom (účtovania a vykazovania) ako výsledok spočítania zostatkov dvoch účtov (hlavného a korekčného). Účtovalo by sa teda o diskonte a následne i o jeho amortizácii (brutto spôsob). Na základe tohoto návrhu by sa mohlo napr. uvažovať o zmene filozofie vykazovania, podobne ako je tomu na strane aktív (údaj korekcia) i v pasívach a vykazovať súčasnú hodnotu dlhodobých záväzkov pomocou údajov o menovitej hodnote (tzv. brutto), diskonte (korekciu) a súčasnej hodnote (netto).

V oboch týchto alternatívach (považujeme ich za prípustné) by sa diskont amortizoval (do finančných výnosov - pri pohľadávkach a do finančných nákladov alebo prípadne do majetku - pri záväzkoch).¹² Takto by sa docielilo verné a pravdivé vykazovanie pohľadávok i záväzkov vzhľadom na faktor času kontinuálne od ich vzniku až po okamih ich splatnosti.

Obidva naznačené prístupy k účtovaniu dlhodobých zúčtovacích vzťahov budú umožňovať rôznu úroveň vykazovania a zverejňovania. Napr. priama metóda účtovania o súčasnej hodnote neumožní čitateľovi slovenskej účtovnej závierky zistiť zo súvahy menovité hodnoty týchto dlhodobých súvahových položiek. Predpokladáme, že ak by sa slovenská úprava orientovala týmto smerom, bolo by vhodné chýbajúce informácie o menovitej hodnote, splatnosti a aktuálnej výške diskontu zverejniť v poznámkach.¹³

Vzhľadom na skutočnosť, že nie všetky subjekty na trhu budú podľa nášho názoru mať povinnosť účtovať a vykazovať dlhodobé pohľadávky a záväzky v súčasnej hodnote, by sa mohlo stať pravdepodobne účtovníctvo v tejto oblasti, zdrojom určitých nejasností pri inventarizácii dlhodobých pohľadávok a záväzkov.

Záver

Z analýzy súčasného stavu oceňovania, účtovania a vykazovania dlhodobých pohľadávok a záväzkov vyplýva potreba novelizácie legislatívneho prístupu k oceňovaniu dlhodobých pohľadávok a záväzkov (zákon o účtovníctve [7]) a všeobecne deklarovať modifikáciu oceňovania týchto súvahových položiek na báze súčasnej hodnoty ako alternatívu pre oceňovanie tých dlhodobých pohľadávok a záväzkov, kde dopad z uplatnenia tejto techniky oceňovania by bol do účtovnej závierky významný. Súčasne sa javí ako potrebné upraviť komplexne i postupy účtovania o diskonte dlhodobých pohľadávok a záväzkov a jeho umorovaní vo vykonávacom predpise (postupy účtovania podnikateľov [5]) tak, aby boli ocenené už ku dňu uskutočnenia účtovného prípadu v súčasnej hodnote (účtovanie diskontu pohľadávok do finančných nákladov, resp. ako korekcie výnosov a u záväzkov do výnosov, resp. ako korekcie nákladov¹⁴ a účtovanie o amortizácii - umorovaní diskontu tak, aby bol

¹¹ Diskont - rozdielová veličina medzi menovitou hodnotou pohľadávky a záväzku a jej súčasnou hodnotou (príp. obstarávacou cenou pohľadávky pri jej odplatnom nadobudnutí, záväzku pri jeho prevzatí).

¹² Oceňovanie dlhodobých pohľadávok a záväzkov v súčasnej hodnote vyvoláva napr. otázku výšky základu dane z pridanej hodnoty (napr. dodanie tovaru sa bežne zdaňuje, úroky ale bývajú od dane oslobodené).

¹³ Priamy i nepriamy spôsob účtovania a vykazovania súvislosti oceňovania dlhodobých pohľadávok a záväzkov v súčasnej hodnote by mohol tiež vyvolať prípadné ďalšie požiadavky na zverejňovanie v poznámkach (najmä čo sa týka ich detailnosti).

¹⁴ Metodika účtovania v súvislosti so súčasnou hodnotou bude u záväzkov komplikovanejšia než je tomu u pohľadávok. Príčinou je skutočnosť, že postupy účtovania vzniku pohľadávky u dodávateľov napr. z obchodného styku sú vzhľadom k podstate tejto transakcie menej variantné (rozvinuté), než je tomu na druhej strane - pri účtovaní záväzkov u odberateľov (záväzky z dôvodu obstarania služieb, dlhodobého majetku, zásob a i.).

vyjadrený výsledok hospodárenia v správnej štruktúre a v období, s ktorým časovo a vecne súvisí.

Vzhľadom na dopady takejto novely účtovania dlhodobých pohľadávok a záväzkov v súčasnej hodnote nielen na vykazovanú štruktúru a objem majetku a záväzkov, ale aj na výšku a štruktúru nákladov, výnosov a výsledku hospodárenia by vyžadovalo legislatívnu zmenu zákona o daniach z príjmov.¹⁵ V tejto súvislosti bude treba zvažovať napr. i úpravu postupov účtovania podnikateľov o diskonte dlhodobých pohľadávok a záväzkov a jeho amortizácii v podmienkach platiteľa spotrebných daní a dane z pridanej hodnoty.

Abstrakt

Cieľom tohto príspevku je oboznámiť čitateľov s aktuálnymi legislatívnymi i praktickými účtovnými otázkami dlhodobých pohľadávok a záväzkov – súčasný stav a perspektívy slovenskej právnej úpravy účtovania a vykazovania v podnikateľských subjektoch. Popritom si kladieme za cieľ poukázať na niektoré problematické účtovné aspekty dlhodobých pohľadávok a záväzkov v súvislosti s ich súčasnou hodnotou.

Kľúčové slová: oceňovanie dlhodobých pohľadávok a záväzkov (prvotné ocenenie, precenenie), menovitá hodnota, obstarávacía cena, súčasná hodnota, diskont, amortizácia diskontu, priama a nepriama metóda účtovania o súčasnej hodnote

Summary

The main purpose of this paper is to make readers acquainted with the actual juridical and practical accounting aspects of non-current receivables and liabilities – contemporary status and perspectives of Slovak legal requirements for accounting and recognition for the entrepreneurs. Within the topic, the focus will be put also on the problematical accounting aspects of non-current receivables and liabilities in the present value.

Key words: valuation non-current receivables and liabilities (primary valuation, revaluation), nominal value, acquisition cost, present value, discount, amortization of discount, direct and indirect method of accounting the present value

JEL klasifikácia: M41

Použitá literatúra

- [1] Maděra, F.: Verné zobrazenie stavu dlhodobých pohľadávok a záväzkov a faktor času. In: Sborník z mezinárodní vědecké konference. Účetnictví v procesu světové harmonizace. Praha : VŠE, nakladatelství Oeconomica 2006, str. 134 - 143, ISBN 80-245-1078-2
- [2] Maděra, F.: Oceňovanie dlhodobých pohľadávok a záväzkov pre potreby ich verného a pravdivého vykázania v podmienkach Slovenskej republiky. In: Zborník z 11. medzinárodnej vedeckej konferencie AIESA 2007. Budovanie spoločnosti založenej na vedomostiach, 17.-18. 5. 2007. Bratislava : Ekonóm 2007, ISBN 978-80-225-2334-9
- [3] Maděra F.: Súčasnosc' a perspektívy oceňovania, účtovania a vykazovania dlhodobých pohľadávok a záväzkov podnikateľov v SR In: Recenzovaný zborník príspevkov z 8. Pedagogické konference. Oceňování majetku a závazků

¹⁵ Ten totiž pri konštrukcii daňového základu vychádza z výsledku hospodárenia zisteného z účtovníctva.

- v účetnictví 29. listopadu 2008, Organizátor VŠE PRAHA, ISBN 978-80-254-3536-6, str. 80-85
- [4] Mezinárodní standardy účetního výkaznictví (IFRSTM) včetně Mezinárodních účetních standardů (IAS TM) a interpretací k 1. lednu 2005. Praha : Svaz účetních, 2005
- [5] Opatrenie MF SR č. 23054/2002-92, ktorým sa ustanovujú podrobnosti o postupoch účtovania a rámcovej účtovej osnove pre podnikateľov účtujúcich v sústave podvojného účtovníctva, v znení platnom k 1.3.2009 ("postupy účtovania podnikateľov")
- [6] Opatrenie MF SR č. 4455/2003-92, ktorým sa ustanovujú podrobnosti o usporiadaní, označovaní a obsahovom vymedzení položiek individuálnej účtovnej závierky a rozsahu údajov určených z individuálnej účtovnej závierky na zverejnenie pre podnikateľov účtujúcich v sústave podvojného účtovníctva v znení platnom k 1.3.2009
- [7] Zákon 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení platnom k 1.3.2009

Kontakt

František Maděra, Ing., PhD., Katedra účtovníctva a audítorstva, FHI EU v Bratislave, Dolnozemská cesta 1/b, 852 35 Bratislava, tel.: +421 2 67 295 111, madera@euba.sk